

Länsimaisen kirjallisuuden historiaa jälkikolonialaisen ajan ihmisille

■ PÄIVI KOSONEN

Pekka Vartiainen: *Postmoderni kirjallisuus. Länsimaisen kirjallisuuden historia 1945–2000*. Avain 2012.

Suomen kielellä kirjoitettujen kirjallisuushistoriallisten yleisesitysten joukossa Pekka Vartiainen *Postmoderni kirjallisuus. Länsimaisen kirjallisuuden historia 1945–2000* on kunnioitettava voimannäyte. Se on myös miellyttävälukuinen ja ajantasainen yhden ihmisen kir-

joittama esitys sekalaisten artikkelikokoelmien virrassa. Teos on myös perusteellinen ja kohtuullisen ajantasainen. Se sisältää asiaa vaikkapa sellaisista tunnetuista ja viime aikoina esillä olleista tekijöistä ja kirjallisista ilmiöistä kuin Harry Potter, Haruki Murakami, Alice Munro ja Doris Lessing.

Vartiainen teos on varsinainen raamattu. Se on paksumpi kuin sitä edeltävä *Länsimaisen kirjallisuuden historia* (2009), joka sentään kattaa kirjallisuuden historian antiikista toiseen maailmansotaan. *Postmodernin kirjallisuuden* historian aikajänne on vain 50 vuotta, vuodesta 1945 vuoteen 2000, mutta sivuja tarvitaan lähes tuhat. Kuvallitteetkin on nyt unohdettu.

Maailmankirjallisuudesta maailman kirjallisuuksiin

Kirjallisuuden historian kirjoittamisessa painopiste on viime vuosikymmeninä siirtynyt länsimaista ja eurooppalaisesta kirjallisuudesta maailman kirjallisuuksien tutkimukseen. Mutta toisin kuin Goethen maailmankirjallisuuden ja *Weltliteratur*-ihanteen aikaan, nykyään tiedostetaan, että länsimainen perspektiivi ei kerta kaikkiaan riitä aidosti globaalin perspektiivin hahmottamiseksi. Vertailevassa kirjallisuudentutkimuksessa luetaankin nykyään sekä kulttuurien että aikojen läpi ja halki, vertaillaan kirjallisten myyttien ja lajien esiintymiä eri kulttuureissa, idässä ja lännessä.

Afrikkalainen ja aasialainen kirjallisuus ovat jo jonkin aikaa olleet maailman kirjallisuudentutkijoiden erityishuomion kohteina. On kirjoitettu uusia lajihistorioita, kuten kiinalaisen omaelämäkerran historia, vaikka omaelämäkerran

ei länsimaisten kirjallisuudentutkijoiden mukaan pitänyt olla mahdollinen laji muuta kuin yksilökeskeisissä länsimaisissa kulttuureissa.

Itse asiassa uudesta aidosti globaalista perspektiivistä koko ”kirjallisuuden” käsite on asetettu uudelleen arvioinnin kohteeksi. Viime aikoina on alettu huomata, että 1600-luvulta peräisin oleva kauno-kirjallisuuden (*belles lettres*) käsite ei sovi enää tähän aikaan, ja että ”kirjallisuuden” aluetta on laajennettava kattamaan myös tieto- ja viihdekirjallisuuden lajeja.

Postmoderni ja länsimaiden kaanonit

Uudet tuulet pyyhkivät, mutta kirjallisuudenhistorialliset hankkeet eivät ole silti kuihtuneet länsimaissa. Euroopan unioni myöntää jatkuvasti muhkeita apurahoja erilaisiin yhteiseurooppalaisiin hankkeisiin. Uusia kirjallisia kaanoneita (kreik. *kanon* = mittatikku) kirjoitetaan jatkuvasti ja kirjallisuushistoriallisia erityisesityksiä julkaistaan enemmän kuin koskaan ennen.

Oman lukunsa muodostaa länsimaisen kirjallisuushistorian viinumien ja vääristymien analysointi. On laskettu, että esimerkiksi Hans Hertelin seitsemänosainen *Maailmankirjallisuuden historia* (*Verdens literaturhistorie*), jota meilläkin on pitkään käytetty yliopistollisena kurssikirjana, on nimestään huolimatta lähes 90 prosenttisesti länsimaista asiaa ja aineistoa.

Tällaisessa kehityksessä Pekka Vartiainen on kirjoittanut länsimaiden kirjallisuuden historiansa, ja tästä kehiksestä käsin hänen esitystään on nähdäkseni myös tarkasteltava. Kyse on siis tilanteesta, jo-

ta tekijä itse kutsuu Jean-François Lyotardia ja kumppaneita seuraten *postmoderniteiksi* tai postmoderniksi tilanteeksi. Kyse on siis toisen maailmansodan jälkeisestä kulttuurisesta siirtymävaiheesta, jota määrittävät toisaalta globaali moniarvoisuus, toisaalta arvojen kriittinen inventaario, tuo kuuluisa arvokeskustelu. Tämän keskustelun sisään tai alle asettuu sitten *postmodernismi* kutsuttu taide- tai tyyliuunta ja *postmoderni kirjallisuus*.

Postpostmoderni

kirjallisuushistoriallinen tilanne

Entä mitä tarkoittaa *postpostmoderni*, johon Vartiainen päättää esityksensä? Se liittyy juuri parhaillaan elämäämme aikaan ja oikeastaan niihin modernia ja postmodernia koskeviin kysymyksiin ja ongelmiin, joita joudumme ratkomaan. Kirjallisuuden historian kannalta kysymykset ja ongelmat koskevat kirjallisia ja kulttuurisia arvojamme. Siitä, mikä on hyvää ja säilyttämisen arvoista, ei kenelläkään ole selvää ja varmaa, kaikkien yhteisesti hyväksymää vastausta. Jotkut tekstit on silti tulevaisuudessakin valittava kasvatus- ja opetuskäyttöön, joitakin suositeltavia lukulistoja on kouluissa ja yliopistoissa oltava. Vai onko?

Kriisitilanteeseen kuuluu, että kirjoista ei ole pulaa. Itse asiassa koskaan ennen ei ole painettu ja julkaistu näin paljon kirjallisuutta. Pokkarikulttuuri ja modernit tuotantotekniikat mahdollistivat kirjojen muuttumisen tavaroiksi, halvoiksi kulutus- ja viihdehyödykkeiksi. Näiden jälkeen uudet digitaaliset teknologiat ovat mahdollistaneet entistä halvemmat ja pienemmät painokset – ja sitä kautta uusia tekstilajeja.

Kirjoilla on myös lukijansa, koska länsimaissa ihmisten koulutustaso on koko 1900-luvun nousut ja käytetyn vapaa-ajan määrä kasvanut. Vasta vuosituuhanteen vaihteen tienoilta alkaen digitaalinen kulttuuri on alkanut muokata kulttuurista tuotanto- ja käyttökulttuuria uusiksi. Samalla kun kirjallisuus on alkanut siirtyä uusiin formaateihin ja paperilta uusille alustoille, uudet sähköiset välineet ovat tuoneet visuaalisen kulttuurin ja viihteen aivan uudella tavalla länsimaisten ihmisten tajuntaan.

Perinteinen kirjallisuushistoriallinen maisema ja rajapyykit

Vartiainen omat lähtökohdat kuvattuun sekavaan tilanteeseen nähden ovat hyvät, järkevät ja käytännölliset. Samaan aikaan kun länsimaisten kirjallisten arvojen kyseenalaistuminen tunnustetaan, hän ottaa perinteisen länsimaisen kirjallisuuden historian kirjoittamisen formaatin annettuna.

Käytännössä vasta pitkällisen, noin sadan sivun mittaisen alkukehystyksen jälkeen kirjassa päästään asiaan ja kirjallisuushistorialliseen maisemaan: Ranskaan, jolla perinteisesti on kirjallisuushistorioissa ollut vahva asema. Vartiainen teoksessakin Ranska saa luoda eksistentiaalisella filosofiallaan (Sartre, Beauvoir, Camus), uudella romaanillaan (*nouveau roman*) ja absurdilla draamallaan (Beckett, Ionesco) toisen maailmansodan jälkeisen kirjallisuuden arvopohjan ja määrittää länsimaisen esteettisen arvokeskustelun kriteerit Euroopassa.

Ranskan lisäksi huomioitavia kirjallisia alueita ovat Saksa, Englanti ja Yhdysvallat. Ne esitellään kiitettävästi. Euroopan reuna-alu-

eet (Norja, Ruotsi, Turkki), jotka globaalin lukijakunnan arvoasteikossa ovat viime aikoina nousseet, eivät valitettavasti saa niin paljon huomiota kuin mainitut perinteisen länsimaisen kirjallisuuden historian mallimaat. Italia, Espanja ja Portugali on Vartiaisen katsannossa niputettu yhteen ja samaan lukuun, samoin kuin Neuvostoliitto, Venäjä ja muut Itä-Euroopan kirjallisuudet. Huomion arvoista on se, että Pohjoismaiden kirjallisuus esitetään omana lukunaan, eikä Suomen kirjallisuuttakaan ole unohtettu.

Modernin kirjallisuushistoriallisen esityksen mukaista on sekin, että taideproosa ja romaani ovat tarkastelun keskiössä. Lyriikka ja draama muodostavat pakolliset omat lukunsa. Kirjallisuuskäsityksen laajentumisesta kertovat puolestaan tieteiskirjallisuudelle ja fantasialle omistettu oma kokonaisuutensa.

Postmodernin kirjallisuuden selättämiseen tarvitaan aikaa, vaikka kirjaa ei ehkä ole tarkoitukseen lukea kokonaan ja kerralla. Kokeilukäytön perusteella suosittelen sitä selailu- ja käsikirjaksi opiskelijoille sekä kaikille kirjallisuuden ystävälle ja ammattilaisille. Vartiainen teokseen sopii tarttua silloin, kun etsii taustoitusta jonkun länsimaisen nykykirjailijan tuotantoon tai haluaa alkaa perehtyä johonkin tiettyyn kirjallisuuden alueeseen, maantieteelliseen saarekkeeseen, tiettyyn aikakauteen tai poliittiseen ja kulttuuriseen vaiheeseen. Kirjassa on hyvä teos- ja henkilöhakemisto.

Kirjoittaja on Helsingin yliopiston yleisen kirjallisuustieteen dosentti.